

تحولات رسانه‌ای بین المللی و نقش آن در توسعه کشورهای جهان سوم

تهیه: مصطفی صفرزاده

با راهنمایی دکتر منتظر قائم

طرح مساله

جریان بین‌المللی اخبار و سایر محتوای رسانه‌ای در عصر معاصر (دو دههٔ اخیر) چگونه تغییر کرده و تأثیرات آن‌ها بر شرایط توسعه‌ای کشورهای جهان سوم چه بوده است؟

مقدمه

- پس از رنسانس و انقلاب صنعتی، نیاز روزافزونی به بازار مصرف و مواد اولیه برای این پدید آمد. از این رو اروپاییان به استعمار کشورهای توسعه نیافته دست زدند.
- با ظهور اینترنت و گسترش رسانه‌های صوتی و تصویری این استعمار در بخش فرهنگی و ارتباطی به نحو دیگری ظهور و خودنمایی کرد.
- این کشورها حداکثر استفاده را از رسانه‌ها و تاثیرات آن‌ها برای سود اقتصادی بیشتر می‌بردند.
- نظریات متعدد ارتباطی با زاویه‌های مختلف نگاه به وجود آمدند و هرچه زمان روبه‌جلو آمد این نظریات از تاکید بر تاثیر مستقیم، شدید و سطحی به تاکید بر تاثیر غیر مستقیم، غیرشدید، نرم و عمیق تغییر محتوا دادند.
- ارتباطات و مسائل مربوط به آن از ابتدای خلقت بشر دچار تحولات بسیار زیادی شده است. از مهم‌ترین تحولات در حوزه خبر بود. این روند باعث شد در دوره‌ای نشر خبر به صورت انحصاری در اختیار خبرگزاری‌های بزرگ باشد و جریان خبر جریانی یک‌طرفه و از بالا به پایین باشد.
- در دو دهه اخیر با ظهور تفکر پست مدرنیسم، تحولات تکنولوژیکی، شبکه‌های اجتماعی و ... باعث شد هیچ کس نتواند نگاه مطلق نسبت به وقایع داشته باشد و منافع به نوعی تقسیم شوند.

از جامعه توده‌ای به جامعه شبکه‌ای

- در نیمه دوم قرن ۲۰ بحث‌های فراوانی در مورد آینده جهان در حوزه‌های مختلف مطرح بود. از مهم‌ترین این پیش‌بینی‌ها پیش‌بینی درمورد آینده اطلاعاتی و ارتباطی بود. شاید بتوان ویژگی مشترک اکثر آن‌ها مانند دهکده جهانی (مک‌لوهان)، موج سوم (تافلر)، جامعه شبکه‌ای (کاستلز) و ... را توجه به تغییرات عمده و اساسی در این عرصه در قرن ۲۱ دانست. تغییراتی که آخرین حلقه از تبدیل جامعه توده‌ای به جامعه شبکه‌ای محسوب می‌شد.
- جامعه شبکه‌ای را می‌توان شکلی از جامعه تعریف کرد که بطور فزاینده روابط خود را در شبکه‌های رسانه‌ای سامان می‌دهد؛ شبکه‌هایی که به تدریج جایگزین ارتباطات رو در رو می‌شوند یا آن‌ها را تکمیل می‌کنند.
- در این رسانه‌ها دیگر رسانه‌ای قوی نمی‌تواند مسئله‌ای را به غلط مطرح کند و به راحتی ابعاد آن از بررسی مصون بماند. بلکه گستردگی شبکه ارتباطی باعث شده محتوا توسط افراد مرتبط در شبکه مورد بحث و بررسی قرار گرفته و زوایای مختلف آن معلوم می‌شود.
- در این رسانه‌ها مخاطب دیگر منفعل نیست و از تاثیرات قوی و نامحدود رسانه‌ها نیز خبری نیست.

رهبران افکار و اقناع

- طبق نظریه جریان دو مرحله‌ای پیام یا رهبران افکار اخبار ابتدا به افراد تاثیرگذار می‌رسد و این افراد هستند که در صورت صلاحدید و نشر این اطلاعات باعث گسترش پذیرش آن می‌شوند. در دوران معاصر این امر نه تنها تضعیف نشده بلکه از جهاتی پررنگ‌تر نیز شده است.
- در جامعه شبکه‌ای رهبران افکار جای خود را به افراد معروف داده است یعنی تاثیرگذاری بجای تخصص. همچنین وجود شبکه‌های اجتماعی این قابلیت را به رهبران افکار داده که پیام‌های خود را در سطح وسیع‌تری منتشر کنند و به وضعیت بی‌مکانی و بی‌زمانی برسند.
- اقناع در جامعه جدید شبکه‌ای نیز شکل متفاوتی یافته است و در شبکه‌های اجتماعی، همگان به دنبال اقناع یکدیگر هستند؛ هرکسی برای پیام خود ارزش قائل است و به دنبال کسب رضایت بیشتر و استقبال مخاطبان از پیام‌های خود است. پیام‌ها، صفحات و افراد پرمخاطب‌تر و مقبول‌تر ارزش خاصی پیدا می‌کنند.

نقش این تحولات در توسعه کشورهای جهان سوم

- یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های توسعه کشورهای جهان سوم سرعت انتقال دانش و پذیرش این دانش از سوی مردم بوده است. جامعه شبکه‌ای پیام خیلی سریع منتشر می‌شود و هر محتوایی در کوتاه‌ترین زمان هدف خواهد رسید.
- هم چنین درمورد دو مرحله دیگر پارادایم غالب توسعه یعنی اقتباس و اشاعه هم همین‌طور است.
- درمورد مرحله دیگر پارادایم توسعه یعنی بسیج باید گفت بسیج توده‌ها در دوران معاصر، راحت‌تر اتفاق خواهد افتاد با این تفاوت که اولاً این بسیج به صورت متمرکز و با رهبری واحد نیست و ثانیاً به صورت نقاط تمرکز متفاوت از هم و حتی با تفاوت‌های فکری و ذهنی اتفاق می‌افتد. اما در مجموع این اتفاق مفید خواهد بود.
- درمورد مرحله آخر یعنی نهضت نیز در دسترس بودن اطلاعات برای تعداد بالای مردم و توان آن‌ها برای رویارویی مستقیم با منابع دست اول و استنتاج خودشان از وقایع باعث می‌شود، نهضت در مواقعی که باید اتفاق بیفتد راحت‌تر از قبل باشد و بتواند تعداد بالاتری را درگیر موضوع کند.
- بنابراین تحولات رسانه‌ای جدید باعث شده طبق پارادایم غالب توسعه، تسهیل در فرایند توسعه کشورهای جهان سوم اتفاق بیفتد.

موانع تحولات رسانه‌ای جدید در توسعه

- اما از طرفی باید گفت این تحولات با روح توسعه یافتگی می‌تواند در تضاد باشد.
- دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی می‌تواند باعث شود ایجاد نگاهی سطحی در افراد شود. زیرا میزان اطلاعات به قدری زیاد است که قبل از پردازش دقیق یک محتوا، مطالب بعدی به ذهن سرازیر می‌شوند.
- سواستفاده‌های افراد سودجو مانند شایعه‌سازی، خبرسازی، تصویرسازی و ... می‌توانند اعتماد افراد به گفتمان توسعه‌طلبانه را کم کند.
- مهم‌ساختن فروع و بی‌اهمیت نشان دادن اصول از طریق تکنیک‌های رسانه‌ای و تبلیغاتی باتوجه به گسترش فناوری مانع دیگری است.
- دیگر مانع به‌وجودآمده خطر عدم بومی‌سازی و عجله در توسعه‌یافتگی است.
- مشکل دیگری که این تحولات ایجاد کرده این است که باعث ارضای کاذب حس مشارکت در افراد می‌شود.

مانعی دیگر: توسعه کاریکاتوری و تک بعدی

- مانعی دیگر در مسیر توسعه که برآمده از تحولات جدید است، توسعه کاریکاتوری و تک بعدی است. یعنی به دلیل عدم تمرکز دقیق روی وقایع و سرعت زیاد تحولات، احتمال این که تحولات توسعه‌ای برآمده از شبکه‌های اجتماعی ارتباطی بدون پشتوانه علمی و تجربی باشد و جامعیت نداشته باشد بسیار بالاست. زیرا خیلی زود و راحت موضوعات مختلف می‌توانند مراحل ذکر شده در پارادایم توسعه را بگذرانند و تبدیل به نهضت شوند. در این مسیر رهبران افکار، متخصص در موضوعات مختلف نیستند بلکه افراد معروف مانند هنرپیشه‌ها، ورزشکاران و ... هستند که تخصص در همه موضوعات ندارند ولی توان ایجاد موج را دارند. بنابراین ممکن است بر مبنای احساسات مخاطبین، رفتاری ایجاد شود که یا اصلاً پشتوانه علمی و تجربی نداشته باشد و یا دارای جامعیت نباشد.

نتیجه‌گیری

- تحولات رسانه‌ای نوین به‌خصوص تغییر جریان بین‌المللی خبر از جریان یک‌سویه به تعاملی هم می‌تواند تهدیدی برای توسعه کشورهای جهان سوم باشد و هم فرصت.
- تهدید از این جهت که اجرای اشتباه هر سیاستی بدتر از عدم اجرای آن است.
- فرصت از این جهت که بالاخره این تحولات برخاسته از نیازهای واقعی بوده و تسهیل‌کننده فرایندها و عملیات هستند.
- جامعه شبکه‌ای از طرفی می‌تواند با پیدا کردن راه درست توسعه و استفاده درست از شبکه‌های ارتباطی مسیر توسعه را به راحتی پیماید و از طرفی هم می‌تواند با اشتباه در این فرایند هم باعث عدم ثبات شود، هم اختلاف‌آفرینی کند و هم اعتمادها نسبت به اقدامات توسعه‌طلبانه را نزد عموم کم کند.
- تحولات رسانه‌ای، جامعه را به سمت کوچک شدن پیش برده‌اند و به سمت یک خانواده جهانی در حرکت هستیم. همان‌طور که در یک خانواده بخش‌های مختلف می‌توانند بر روی یکدیگر تاثیر مثبت یا منفی بگذارند، این‌جا هم هر دو اتفاق مثبت یا منفی برای توسعه، می‌تواند از این تغییرات حاصل شود.